

תמלול כנס חנוכה תשפ"ב בנושא: "בלתי נשכחות": על דמויות

ספרותיות ועיצובן

הכינוס התקיים ביום שני, ב' בטבת תשפ"ב, 6 בדצמבר 2021, בזום

מושב שני: טקס הענקת הפרס על שם אביחי ברגסון ז"ל לעבודת מחקר בספרות הילדים והנוער

רננה: שלום לכולם, למי שהיה אתנו בבוקר ולכל מי שהצטרף אלינו עכשיו. אנחנו מתחילים את המושב השני. כל שנה אנחנו מעניקים את הפרס על שם אביחי ברגסון ז"ל לעבודות מחקר בתחום ספרות הילדים. אביחי ברגסון נולד בכפר הנוער "אלוני יצחק" בפברואר 1952. הוא גדל והתחנך כאן בשכונת בית הכרם בירושלים. הוא היה תלמיד חרוץ והכל הכירוהו כנער עליו וחברותי. כחובב מוסיקה, למד לנגן באקורדיון, וכחובב נוף ארצה הרבה לטייל והיה חבר במועדון "נחמיה" להכרת הארץ. היה חבר בתנועת הצופים והצטרף למועדון תעופה. בן שש-עשרה זכה להיבחר מבין מועמדים רבים למשלחת גדנ"ע האוויר שיצגה את ישראל באירופה. את זמנו הפנוי הקדיש לתחביביו – איסוף בולים ותקליטים, צילום, קריאה והרכבת מטוסים. לפני בחינות הבגרות, כתב עבודה שנתית בנושא "חיל האוויר ממבצע קדש ועד למלחמת ששת הימים", עבודה שזכתה בציון גבוה ובשבחים.

אביחי התגייס לצה"ל בראשית פברואר 1970. הוא התקבל לקורס טיס ולמד בביה"ס לטיסה של חיל האוויר במשך חצי שנה ואף הטיס בעצמו מטוס פייפר. לאחר שפרש מן הקורס התנדב לחיל השריון, סיים קורס מפקדי טנקים ושירת בסיני. בתרגיל שערכה היחידה נפצע קשה בגבו ואושפז בבית חולים. הפרופיל הקרבי שלו הורד והוא שוחרר מהצבא בשחרור מוקדם בשל מצבו הרפואי. לאחר הפציעה והשחרור מצה"ל, החל ללמוד באוניברסיטה כלכלה ופסיכולוגיה, ובמקביל הדריך בני נוער בחוגים לטיסנאות בשני בתי ספר ועסק בפעולות התנדבות. כשפרצה מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973, לא היה אביחי מוצב ביחידה ולא נקרא להתייצב. אבל אביחי חונק לאורך כל חייו הקצרים לתרום, לתת ולהתנדב. וכך קרה גם באותה שבת, בה החלו לגייס אנשי מילואים. אביחי ביקש להתגייס ולחזור לפקד על טנק, כמו בימים של טרם פציעתו. הוא הספיק להשתתף בקרבות הבלוימה והפריצה נגד המצרים בחזית סיני, עד שנהרג מפגיעה ישירה של פגז במסגרת פעולה לבניית גשר שעליו עברו החיילים בדרכם להשמיד את סוללות הטילים המצריים שכוונו כנגד מטוסינו. בן 21 היה אביחי בנפלו. הרבה אהבה לארץ, הרבה רצון להעניק, היו בנער הזה, שגודל באהבה ע"י הוריו מניה וגרשון ברגסון, אנשי חינוך ציוניים אשר תרמו לקהילה במשך כל חייהם.

גרשון ברגסון ז"ל, שהחל את דרכו כמורה בבית הספר "תרבות" בפולין, המשיך גם לאחר מלחמת העולם השנייה לעסוק בחינוך ובעזרה לפליטי המלחמה, במסגרת ארגון "הבריחה" ואחר עלייתו לארץ, כמנהל בית הספר בכפר הנוער "אלוני יצחק" (שניה אחת אנחנו בודקים משהו, שליחה), שהיה מוסד חינוכי לילדים ניצולי שואה. בהמשך כיהן כמפקח וכמנהל מחוז ירושלים במשרד החינוך והקים את המדור לספריות ציבוריות. לאחר נפילתו של אביחי, ייסד אביו גרשון ברגסון, את המדור לספרות ילדים במשרד, יזם את פרס זאב לספרות ילדים, את כתב העת "ספרות ילדים ונוער" שאנחנו ממשיכים להוציא לאור כאן במכללה, וכן את עריכתם של הכנסים השנתיים לספרנים ולמורים, אותם אנו ממשיכים לקיים כאן. מר ברגסון המשיך לנהל את המדור לספרות ילדים בהתנדבות עד גיל 92. הוא הלך לעולמו בחודש ינואר 2009. מניה, אמו של אביחי, שהייתה ספרנית באוניברסיטה העברית וגם כאן במכללת דוד ילין, מציינת השנה 105 שנים ומוסרת את ברכתה לבאי הכנס ולזוכים בפרס.

גרשון ומניה ברגסון ממשיכים את תרומתם למערכת החינוך בהענקת הפרס לעבודת מחקר בתחום ספרות הילדים, והשנה זוכות בפרס ע"ש אביחי ברגסון ז"ל ארבע מתלמידות המכללה: גליה אביטבול – על עבודתה בנושא "ייצוג ועיצוב נושא המלחמה בשירי הילדים של תרצה אתר",

יהל קפולניק – על עבודתה בנושא "ביטויים של תפיסות מגדריות בספרות ילדים עכשווית",

אופיר יוסף - על עבודתה בנושא "מהדרה להכלה: ייצוג ילדים עם הפרעות קשב וריכוז

בספרות ילדים",

הודיה אסייג על עבודתה בנושא "ייצוג ועיצוב דימוי הגוף ומודל הרזון בספרי ילדים משנות ה-80 ועד ימינו".

כמו שאתם רואים, נושאים מרתקים, ועבודות מרתקות. אני מודה לד"ר רונית רפ – ראש החוג לספרות ולספרות ילדים, ולד"ר נגה מרון – מרצה לספרות בחוג, על קריאת העבודות ובחירת הזוכות ולד"ר סמדר פלק-פרץ ולד"ר בלה שגיא שהנחו את העבודות.

אני מזמינה את הודיה אסייג להודות בשם מקבלות הפרס ולהציג את עבודתה

הודיה אסייג – סטודנטית:

הודיה: אני לא יכולה לשתף את המצגת שלי

רננה: כמו שכל מי שעובד בזום יודע, לוחצים על משהו ומסדרים אותו, ודקה אחרי זה הוא בורח אבל הנה זה הסתדר.

הודיה: אם אני חורגת בזמנים, תגידו לי. העבודה שלי עוסקת בדימוי הגוף בספרי ילדים לאורך השנים משנות השמונים ועד ימינו. קודם כל אנחנו רוצות להגיד תודה לגרשון ז"ל, ולמניה, על הפרס ועל היוזמה, מאתנו – מגליה, מאופיר, יהל וממני.

קצת פתיחה לנושא: לקחתי כאן באופן רנדומלי כל מיני פרסומות שעוסקות בדיאטה, בנושא השמנות. אקרא שני דברים מרכזיים שתפסו לי את העין: "אם לא הייתי כזו דבה הייתי מספיקה" - זה מודבק על אוטובוס. יש כאן הרבה פרסומות שעוסקות בדיאטה, תכנית שלושת השלבים... אז מה עושים? פותרים את עניין האכילה בסופ"ש. אולי בגלל שאת אוכלת מעט כל השבוע את מפצה בסופ"ש... בעצם האישה נמצאת באיזה מרוץ תמידי, בתחושת פיצוי תמידית, שהיא חייבת כל הזמן לחשוב איך היא פותרת את בעיית המשקל, אם היא אכלה מלא, היא צריכה להוריד במשקל. ומי מאתנו לא הייתה בסרט הזה, בתחושות האלה.

זה נושא שעניין אותי, והחלטתי לחקור עליו בספרות הילדים, שזה לא נושא שהוא מקובל. זה נושא העבודה, והשערת המחקר היא שככל שהזמן מתקדם, דימוי הגוף הופך כלי לדיכוי, ובכך הוא הופך למעצור להתקדמות האישה, ואני אסביר את זה בהמשך.

היצירות שנבחנו בעבודה, יש חמש יצירות שבחנתי: הספר הראשון "דודה חנה השמנה", נכתב ב-1978. הסיפור עוסק באיזו דודה שמאוד אוהבת לאכול ולזלול, ובאופן אנלוגי יש את דודה יפה הרזה, ובאופן לא מפתיע קוראים לדודה הרזה יפה.

הספר השני "אפרים שנפלו לו המכנסים", נכתב על ידי פוצ'ו ב-1990. זו דמות גברית שמשקלה הופך באופן קיצוני מרזון קיצוני לשומן קיצוני. הספר השלישי – "כשמתרגלים קשה להפסיק" מתמקד בשלוש דמויות, שכל אחת מהן מנסה להיגמל מהרגלים רעים, ודווקא הדמות הנשית, מנסה להיגמל מדברי מתיקה, כשהדמויות האחרות מנסות להיגמל מעישון – אבא, וממציצת מוצץ, זו דמות הילדה. הספר הרביעי "אופי טובי מלכת היופי" נכתב ב-2006, ומספר על דיאטה של ילדה שלא מקבלים אותה בגלל השומן שלה. הספר האחרון, "שמלה חדשה ללבנה", מדבר על דמותה של הלבנה בשמיים, שהכוכבים לא מצליחים לתפור לה בגדים, כי מבנה הגוף שלה כל הזמן משתנה ובסוף הכוכבים אומרים לה שתקבל את עצמה כמו שהיא, אבל היא עצובה. היא נשארת מיואשת.

אסביר קצת מושגים כלליים בצורה מהירה לגבי מיתוס היופי ומודל הרזון ואז אגיע לממצאי המחקר. "מיתוס היופי" זה מושג שטבעה נעמי וולף שהיא חוקרת פמיניסטית, השתמשתי בספר שלה כעמוד תווך בעבודה שלי. וולף סוברת שמדובר באידאל חברתי-תרבותי מלא עוצמה שמטרתו העיקרית היא להכשיר את השליטה בנשים. בעצם על ידי זה שהאישה כל הזמן מתעסקת ביופי, באיך להיראות יפה יותר, היא מתקשה להשקיע במהות, בדברים שהם קצת יותר עמוקים, בהתפתחות, בהתקדמות שלה, זה העניין של מיתוס היופי וכך זה מהווה מעצור.

מתוך זה יוצא מודל הרזון, שלטענת וולף, מנגנון הדיכוי הפטריארכלי הזה מחייב את הנשים להימצא במשטר דיאטטי תמידי, המפקח על תחושת הרעב ועל הרצון לאכול. בעצם על ידי זה שהאישה מצטמצמת גם במרחב הפיזי, יש כאן אמירה על צמצום התודעה שלה. כך אומרת נעמי וולף. הצמצום הפיזי מעיד על צמצום תודעתי. והיא מוסיפה בספרה שבשנות העשרים הרזון והשמירה על משקל הגוף הפכו לנושאים מרכזיים נשיים באותו זמן שנשים במערב קיבלו את זכות הבחירה. וכאן נשאלת השאלה למה? ועל השאלה הזו, מתבסס המחקר.

אגיד שספר ילדים, לא נכתב במרחב ריק וחסר, לטענת רודין, וכתוצאה מכך, טוענת דנינו יונה בספרה, ילדים מגיל צעיר לומדים מה ההבניה החברתית בכל הקשור לגוף הממוגדר. דרך האופן שבו אישה מוצגת ואיך דימוי הגוף שלה מוצג וכדומה, כך ילדים לומדים את האופן שבו אישה צריכה להיראות.

התמות שבחנתי, בחרתי ארבע תמות, זה מחקר רוחב, לקחתי ארבע תמות: דמויות המתפקדות כסוכנות חברות, סיום הסיפור, פערים בין האיור והטקסט, ודמות השמן והשמנה.

אני אגיד רק שהגילוי הכי גדול, שאני חושבת שלקחתי מהעבודה הזו, זה הבחירה והשימוש בכלים ספרותיים כבעלי השלכה ועידוד לנושא השמנות ודימוי הגוף הנשי. שמת לי לב, שלאורך כל הספרים שבדקתי, יש שימוש בסיום סגור, ושאלתי את עצמי למה? למה יש שימוש בסיום סגור? וכתוצאה מכך יצאתי למסקנה כוללת לגבי נושא השמנות. סיום סגור לא מותיר שאלות בלב הקורא, אין עליו עוררין. וכך גם לגבי נושא השמנות שיש לגביו איזה שהוא טאבו חברתי. קשה להגיד עליו כל מיני... בעצם זה העניין. שמת לי לב, שבשלוש מהיצירות יש שימוש בכלי הספרות של אנלוגיה ניוודית. זה כלי ספרותי, שמחייב יחסי תלות, מחייב השוואה בין דמויות שונות. הדבר הזה מהדהד לנושא השמנות, זה לא נושא שעומד בפני עצמו, זה נושא שמחייב השוואה חברתית, שזה מאוד מעניין.

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין (ע.ר.)

David Yellin Academic College of Education (R.A.)

מעניין לבדוק גם הימצאות של דמות כסוכנת חברות, או היעדרה, זה שהיא לא נמצאת. בספר הראשון של חנה בן חורין בספר מ-1978 אנחנו רואים שהדמות של סוכנת החברות היא דמותה של חנה, הדמות הראשית, זו דמות שמשדרת עוצמה, כוח, היא לא מפחדת לאכול בלי בושה. ובספר האחרון של לאה נאור מ-2008 אנחנו רואים שאין סוכנת חברות, אין דמות כזו. פה גם שאלתי את עצמי, מה העניין? למה יש שינוי?

לאורך השנים רואים שבשנים הראשונות סוכנת החברות היא דמות ראשית, אחר כך זה עובר לדמות משנית ואז בשנים האחרונות, רואים שאין סוכנת חברות, אין דמות כזו בכלל. אני שיערתי, התיאוריה שלי היא כזו, שהנושא של השמנות, אם בעבר הוא היה במרחב ההורי, היום הוא הופך להיות מנת חלקם של חברת השווים, זה עניין יותר חברתי מאשר המקום הזה, ההורי, המחנך וכו'.

רננה : הודיה, עוד דקה...

הודיה : אני אגיד שיש גם פערים בכל המקומות, בכל הספרים, יש הבדלים בין האיור לבין הטקסט, מה שגם מעיד על נושא השמנות ודימוי הגוף, שיש בו אחיזת עיניים.

למשל בספר "כשמתרגלים קשה להפסיק" מוצמד לדמות האב דרקון ולדמות האם פרה, כאשר הדבר הזה לא בא לביטוי בטקסט. מה זה אומר? איזו חיה מיתולוגית רבת עוצמה זה הדרקון והפרה שמביאה חלב. הדברים מהדהדים, הם לא כתובים, אבל נמצאים באופן סמוי. אני אסיים. תודה רבה על ההקשבה.

רננה : תודה רבה הודיה! עבודה בנושא חשוב ומרתק!